

Hadena capsincola ([Denis & Schiffermüller], 1775), en for Danmark ny ugleart (Lepidoptera, Noctuidae)

Morten Top-Jensen & Michael Fibiger

Top-Jensen, M. & M. Fibiger: *Hadena capsincola* ([Denis & Schiffermüller], 1775) recorded for the first time in Denmark (Lepidoptera, Noctuidae). Ent. Meddr 72: 9-12. Copenhagen, Denmark 2004. ISSN 0013-8851.

This paper reports on specimens of *Hadena capsincola* (Den. & Schiff.), which were captured in recent years on the island of Bornholm in the Baltic Sea. *Hadena capsincola* is difficult to recognise from its sister-species *Hadena bicurvis* (Hufnagel, 1766), which is commonly distributed in Denmark. The imago of *H. capsincola* is on average smaller than the sister-species, and can be correctly determined only by examination of the genitalia. The everted vesica of the aedeagus has a heavier sclerotised bar subbasally, and it is situated between the broad subbasal cornutus and across the vesica on the left lateral side; also the subapical brush of cornuti is smaller in *H. capsincola*. The female genitalia are easy to distinguish from those of *H. bicurvis*: the ovipositor lobe with the posterior apophysis and the membranous cylindrical tube between the 8th and 9th segment is much shorter, about $\frac{3}{4}$ as long as that of *H. bicurvis*. *H. bicurvis* is a western European species distributed west for a line from mid-Sweden to the Adriatic Sea. *H. capsincola* is an eastern European species, distributed east of the same line, towards the east to Central Asia. *H. capsincola* and *H. bicurvis* are members of the *Hadena bicurvis* species-group, which comprises 7 species, occurring from eastern Central Asia to the Açores.

Morten Top-Jensen, Plantagevej 30, 3751 Østermarie, Denmark.
Michael Fibiger, Molbechs Allé 49, 4180 Sorø, Denmark.

Indledning

Siden Hermann Hacker's revision (1996) af slægten *Hadena* Schrank, 1802 har mange samlere været på jagt efter den 'nye' søsterart til *H. bicurvis* (Hufnagel, 1766): *H. capsincola* ([Denis & Schiffermüller], 1775). Samtidigt har mange taxonomer været både skeptiske m.h.t. artens berettigelse som selvstændig art, samt forsøgt at finde flere sikre kendetegn mellem de to arter.

Hacker (1996) opgraderer det gamle Denis & Schiffermüller navn, *H. capsincola* til selvstændig art, forskellig fra *H. bicurvis* (Hufn.). Han undersøgte over 100 eksemplarer – inklusiv adskillige af Michael Fibiger's eksemplarer fra hele Danmark og specielt mange fra Bornholm, men fandt ingen danske eksemplarer af *H. capsincola*. Derimod kunne han konstatere, at *H. bicurvis* er en vest-europæisk udbredt art, og at *H. capsincola* er en øst-europæisk art.

Hufnagel (1766) beskrev sin art på baggrund af eksemplarer indsamlet i og omkring Berlin, og da Berlin netop ligger på den konstaterede grænse mellem *H. bicurvis*' og *H. capsincola*'s udbredelser, må man sige, at det er en tilfældighed, hvilken af arterne der kom til at bære navnet *bicurvis*. Schiffermüller's eksemplarer er indsamlet i og omkring Wien, og her forekommer kun *H. capsincola*.

De danske sensommer og efterår i årene 1995-2003 har været særdeles gunstige for nat-

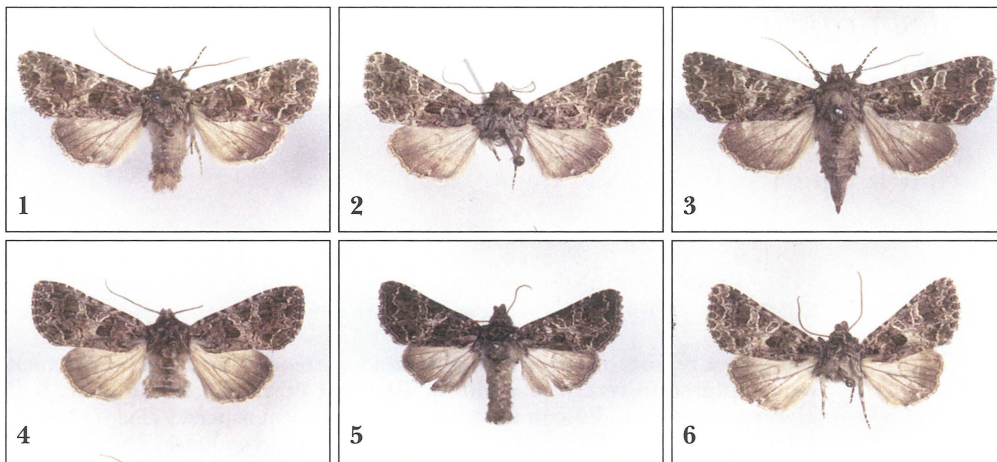

Fig. 1-3. *Hadena bicurris*. 1, han, Danmark, SZ, Vejlbj Fed; 2, han, Germany, Nordbayern; 3, hun, Danmark, B, Dueodde.

Fig. 4-6. *Hadena capsincola*. 4, han, Austria, Neusiedlersee; 5, han, Russia, S Ural; 6, han, Greece, 6 km N Pherae.

fangst, og resultaterne heraf har væsentligt øget vort kendskab til natsommerfuglenes træk mønster og formåen, samt indikeret små gradvise klimaforandringer – måske mod en lidt varmere tid. Både Morten Top Jensen og Per Falck havde i 2001 sat lysfælder op på Bornholm. De kunne begge – ligesom mange andre danske samlere i det øvrige Danmark, i Sverige og i Finland – konstatere mange nye og interessante observationer. Begge var vel bekendt med *H. capsincola* og har gennem de seneste år sendt adskillige bagkroppe til Michael Fibiger med henblik på genitalpræparation, som for hannernes vedkommende fordrer en vel udblæst vesica for at sikre en korrekt bestemmelse. Morten Top Jensen sendte i september 2001 et ret affløjet haneksemplar af en lille *Hadena* i *bicurris* arts-gruppen. Den var fra slutningen af August, dvs. langt senere end *H. bicurris*'s normale flyvetid i Danmark, og tilhørte formodentlig en partiel anden generation, som ikke er ualmindelig, og blev bestemt til *H. capsincola*. Per Falck, som snart hørte om fundet, havde også en *capsincola*-kandidat – også en han fra Øst-Bornholm og fra samme periode. Den viste sig også at være en *H. capsincola*. De to eksemplarer er dateret "Dania, Bornholm, Saltuna, 30.viii.-1.ix.2001, leg. Morten Top-Jensen, genit. prep. 4146 M. Fibiger", og "Dania, Bornholm, Årsdale, 25.viii.-1.ix.2001, leg. Per Falck, genit. prep. 4184 M. Fibiger". Rygtet om disse to fund spredte sig hurtigt, og efter en lang række af nye genitalpræparationer kan yderligere fund rapporteres: En hun "Dania, B, Sømarken, 18-23.viii.1998, leg. Valter Hansen, genit. prep. 4477 M. Fibiger"; en han "Dania, B, Boderne, 6-9.viii.2002, leg. Benny Lynggård, genit. prep. 4488 M. Fibiger"; samt en hun "Dania, B, Sømarken, 12-24.viii.2002, leg. John Møller, genit. prep. 4479 M. Fibiger"; en han og 3 hunner, "Dania, B, Sandvig, 3-16.viii.2003, leg. Morten Top-Jensen, genit. prep. 4849, 4850, 4860 og 4874 M. Fibiger.

***Hadena capsincola* ([Denis & Schiffermüller], 1775) og *Hadena bicurris* (Hufnagel, 1766):**

En grundig beskrivelse af de to arter vil ikke være til megen hjælp for en korrekt bestemmelse, mens det skønnes, at en oplystning af specifikke forskelle vil være mere relevant.

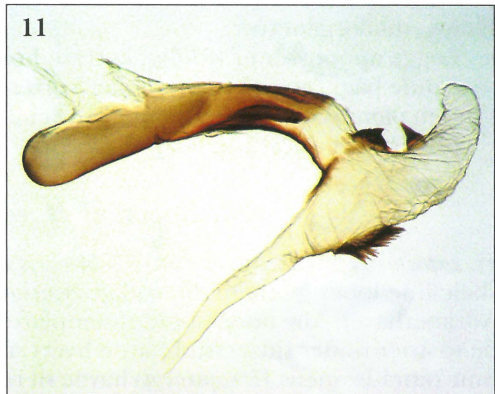

Fig. 7-9. *Hadena capsincola*. 7, han armatur, Danmark, B, Årsdale, 25.viii.-1.ix.2001, leg. & coll. P. Falck, genit. prep. 4184 M. Fibiger; 8, aedeagus med udblæst vesica af samme; fig. 9, hun genitalorganer (uden corpus bursae), Danmark, B, Sømarken, 18-23.viii.1998, leg. & coll. V. Hansen, genit. prep. 4477 M. Fibiger.

Fig. 10-12. *Hadena bicruris*. 10, han armatur, Danmark, LFM, Bøtø, 28.vii.2003, leg. & coll. K. Bech, genit. prep. 4564 M. Fibiger; 11, aedeagus med udblæst vesica af samme; 12, hun genitalorganer (uden corpus bursae), Danmark, NEZ, Ølsted, 4.viii.1997, leg. & coll. K. Bech, genit. prep. 4478 M. Fibiger.

Imagines:

- Det gennemsnitlige vingefang er mindst hos *H. capsincola*: han 28-32 mm; 31-35 mm for *H. bicruris*.
- Grundfarven er hos *H. capsincola* brunsort; hos *H. bicruris* mørkebrun.
- Det hvidlige V, som opadtil dannes af ring- og nyremærket, er bredest og lysest hos *H. bicruris*.

Han-genitalorganerne:

- Valverne er distalt smallere hos *H. capsincola*.
- Clasper er kortere og smallere hos *H. capsincola*.
- Et godt kendetegn hos hannerne er, at det tværgående sclerotiserede bånd fra den brede subbasale cornutus er stærkere sclerotiseret hos *H. capsincola*; på *H. bicruris* er båndet enten helt uden sclerotisering eller oftest kun let sclerotiseret ved cornutus.
- Et andet godt kendetegn er, at den apicale børste af cornuti er betydeligt mindre hos *H. capsincola* end den tilsvarende hos *H. bicruris*.

Hun-genitalorganerne:

- Begge apophyser er tydeligt kortere hos *H. capsincola*.
- Sende bagkropsled er betydeligt kortere hos *H. capsincola*.
- Den membranøse cylinder mellem 8ende og 9ende bagkropsled er betydeligt kortere hos *H. capsincola*, kun $\frac{3}{4}$ af *H. bicruris*.

Udbredelsen af *H. capsincola* og *H. bicruris*

H. capsincola er øst-europæisk. *H. bicruris* er vest-europæisk. Den udbredelsesmæssige skillelinie løber gennem det østlige Sverige, sydpå øst om Rügen og herfra stik syd til Adriaterhavet. Alle undersøgte eksemplarer bekræfter denne linie, hvilket indikerer, at de to arter under sidste istid havde hvert sit refugium: *H. bicruris* i det Atlanto-Mediterrane område, mens *H. capsincola* havde sit i det Ponto-Mediterrane område. *H. capsincola* er nordligst rapporteret fra Den botniske Bugt og det mellemste Finland; østligst i hele Central-Asien; og sydligst i hele Tyrkiet og nordligste Syrien, Irak og Iran. *H. bicruris* er vestligst udbredt i England, Skotland, Wales og det østlige Irland; sydligst er den fundet i det nordlige Marokko og Algeriet.

Bemærkninger om *H. bicruris*-artsgruppen

H. bicruris-artsgruppen indeholder i alt 7 arter:

Den vesteuropæiske *H. bicruris*. Den østeuropæiske-centralasiatiske *H. capsincola*. *H. zaprjagaevi* Hacker & Nekrasov, 1996 fra Pamir, Tadjikistan (kun et eksemplar er kendt). *H. nigricata* Pinker, 1969 fra De Kanariske Øer. *H. atlantica* (Hampson, 1905) og *H. karsholti* Hacker, 1996 fra Madeira. Sidstnævnte blev også beskrevet på baggrund af et eksemplar; nu er en lille serie kendt, hvori begge køn indgår (det. M. Fibiger, coll. ZMUC). Samt *H. azorica* Meyer & Fibiger, 2002 fra Acorerne (kun et eksemplar er kendt). Med undtagelse af *H. zaprjagaevi* er alle disse arter temmelig svære at adskille fra hinanden på han-genitalorganerne; med hunnerne går det lettere.

Litteratur

- Hacker, H., 1996. Revision der Gattung *Hadena* Schrank, 1802. – *Esperiana* 5: 7-696.
Meyer, M. & M. Fibiger, in Hacker, H., L. Ronkay & M. Hreblay, 2002. *Noctuidae Europaeae*. Vol. 4. Hadeninae I. Sorø.